

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2013. gada 31. janvārī

lietā Nr. 2012-09-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Kristīne Krūma, Uldis Ķinis un Sanita Osipova,

pēc Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu un 28.¹ pantu,

2013. gada 8. janvārī rakstveida procesā tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16. punkta 1. apakšpunkta, ciktāl tas attiecas uz invaliditātes pensijas pārrēķina formulu invaliditātes grupas maiņas gadījumā, ja invaliditātes pensijas saņēmējs līdz invaliditātes grupas maiņai ir bijis darba ņēmējs un veicis sociālās iemaksas, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 109. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Latvijas Republikas Saeima (turpmāk – Saeima) 1995. gada 2. novembrī pieņēma likumu „Par valsts pensijām”, kas stājās spēkā 1996. gada 1. janvārī.

1.1. Pieņemot likumu „Par valsts pensijām” (turpmāk – Pensiju likums), Saeima tajā iekļāva pārejas noteikumus, tostarp šo noteikumu 16. punkta 1. apakšpunktu.

Minētajā tiesību normā tika noteikts, ka pensijas, to skaitā arī invaliditātes pensijas, kas piešķirtas pirms šā likuma spēkā stāšanās, netiek pārrēķinātas, izņemot gadījumus, ja papildināts līdz šā likuma spēkā stāšanās dienai uzkrātais apdrošināšanas stāžs, ja ģimenes sastāvā notikušas pārmaiņas, kas skar tos ģimenes locekļus, kuriem ir tiesības uz apgādnieka zaudējuma pensiju, vai ja mainījusies invaliditātes grupa. Šādos gadījumos vecuma, invaliditātes vai apgādnieka zaudējuma pensija bija pārrēķināma pēc formulas $P = 0.3 \times VA + 0.004 \times VA \times AS \times GL$, kur P ir pensija; VA ir iepriekšējā gada vidējā apdrošināšanas iemaksu alga – attiecībā uz šo kritēriju bija spēkā šāds nosacījums: ja šī alga ir mazāka par to, no kuras pensija aprēķināta iepriekš, saglabājama iepriekšējā alga; AS ir apdrošināšanas stāža pilni gadi; GL ir to ģimenes locekļu skaits, kuriem ir tiesības uz apgādnieka zaudējuma pensiju – šis kritērijs bija ņemams vērā, aprēķinot apgādnieka zaudējuma pensiju.

1.2. 1996. gada 27. decembrī Saeima pieņēma likumu „Grozījumi likumā „Par valsts pensijām””, kas stājās spēkā 1997. gada 7. janvārī.

Ar šo likumu citastarp tika grozīts arī Pensiju likuma pārejas noteikumu 16. punkts, tā pirmo teikumu pēc vārdiem „pirms šā likuma spēkā stāšanās” papildinot ar vārdiem un skaitļiem „bet attiecībā uz invaliditātes pensiju – pirms 1997. gada 1. janvāra”. Vienlaikus tika grozīts arī šā punkta 1. apakšpunkts, vārdus „līdz šā likuma spēkā stāšanās dienai” aizstājot ar vārdiem un skaitļiem „līdz 1996. gada 1. janvārim” un šajā punktā ietvertās formulas kritēriju atšifrējumā vārdus „VA – iepriekšējā gada vidējā apdrošināšanas iemaksu alga; ja šī alga ir mazāka par to, no kuras pensija aprēķināta iepriekš, saglabājama iepriekšējā alga” aizstājot ar vārdiem „VA – pēdējā vidējā apdrošināšanas iemaksu alga, kas piemērota pensijas apmēra noteikšanai pirms pensijas pārrēķināšanas”. Savukārt no šajā apakšpunktā ietvertās formulas kritērija „GL” atšifrējuma tika izslēgts otrais teikums. Līdz ar to Pensiju likuma pārejas noteikumu 16. punkta ievaddaļa un 1. apakšpunkts tika izteikts šādā redakcijā:

„Pensijas, kas piešķirtas pirms šā likuma spēkā stāšanās, bet attiecībā uz invaliditātes pensiju – pirms 1997. gada 1. janvāra, netiek pārrēķinātas, izņemot šādus gadījumus, kad tas tiek veikts šādā kārtībā:

1) ja papildināts līdz 1996. gada 1. janvārim uzkrātais apdrošināšanas stāžs, ja ģimenes sastāvā notikušas pārmaiņas, kas skar tos ģimenes locekļus, kuriem ir tiesības uz apgādnieka zaudējuma pensiju, ja mainījusies invaliditātes grupa, vecuma, invaliditātes vai apgādnieka zaudējuma pensija pārrēķināma pēc formulas:

$$P = 0.3 \times VA + 0.004 \times VA \times AS \times GL$$

P – pensija,

VA – pēdējā vidējā apdrošināšanas iemaksu alga, kas piemērota pensijas apmēra noteikšanai pirms pensijas pārrēķināšanas,

AS – apdrošināšanas stāža pilni gadi,

GL – to ģimenes locekļu skaits, kuriem ir tiesības uz apgādnieka zaudējuma pensiju.”

2. Pieteikuma iesniedzējs – Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments (turpmāk – Senāts) –, izskatot lietu Nr. A42651608, kas ierosināta pēc Ulda Strautkalna pieteikuma par Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras (turpmāk arī – VSAA) 2008. gada 8. jūlija lēmuma Nr. 52-14/227/4299 atcelšanu daļā un labvēlīgāka administratīvā akta izdošanu sakarā ar U. Strautkalna kasācijas sūdzību par Administratīvās apgabaltiesas 2011. gada 12. oktobra spriedumu, pieņēma lēmumu apturēt tiesvedību lietā un vērsties ar pieteikumu Satversmes tiesā. Pieteikumā ietverts lūgums izvērtēt Pensiju likuma pārejas noteikumu 16. punkta 1. apakšpunkta (turpmāk – apstrīdētā norma) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. un 109. pantam.

Senātā izskatāmās lietas ietvaros konstatēts, ka kasācijas sūdzības iesniedzējs U. Strautkalns ir persona ar invaliditāti. 1986. gadā viņam noteikta 3. grupas invaliditāte un 1987. gada 1. septembrī piešķirta 3. grupas invaliditātes pensija, ko viņš saņēma līdz 1996. gada novembrim. Pēc U. Strautkalna pieprasījuma 3. grupas invaliditātes pensijas izmaksa viņam atjaunota ar VSAA 2006. gada 26. septembra lēmumu.

2008. gada 6. maijā U. Strautkalnam noteikta 2. grupas invaliditāte. Tāpēc viņš vērsās ar iesniegumu VSAA, lūdzot pārrēķināt viņam izmaksājamās invaliditātes pensijas apmēru sakarā ar invaliditātes grupas maiņu, ņemot vērā pēc 1996. gada 1. janvāra uzkrāto apdrošināšanas stāžu un viņa veiktās valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (turpmāk arī – sociālās iemaksas).

Ar minēto 2008. gada 8. jūlija lēmumu VSAA pārrēķināja U. Strautkalna invaliditātes pensiju, ņemot vērā viņa uzkrāto apdrošināšanas stāžu. Tomēr VSAA, pārrēķinot pensiju, neņēma vērā viņa veiktās sociālās iemaksas.

Izskatot U. Strautkalna iesniegto pieteikumu par VSAA lēmuma atcelšanu daļā par invaliditātes pensijas pārrēķināšanu, neņemot vērā viņa veiktās sociālās iemaksas, Administratīvā rajona tiesa secināja, ka invaliditātes pensija U. Strautkalnam piešķirta 1987. gadā, bet 2006. gadā tās izmaksa atjaunota, tāpēc viņa invaliditātes pensijas pārrēķināšanai ir jāpiemēro tie Pensiju likumā ietvertie pensiju pārrēķināšanas nosacījumi, kas attiecas uz invaliditātes pensijām, kuras piešķirtas pirms 1997. gada 1. janvāra, proti – apstrīdētā norma. Pie tāda paša secinājuma nonākusi arī Administratīvā apgabaltiesa, izskatot U. Strautkalna apelācijas sūdzību.

Senāts uzskata, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā attiecas uz invaliditātes pensijas pārrēķina formulu invaliditātes grupas maiņas gadījumā, ja invaliditātes pensijas saņēmējs līdz invaliditātes grupas maiņai ir bijis darba ņēmējs un veicis valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, neatbilst Satversmes 91. un 109. pantam.

2.1. Pamatojot apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 109. pantam, Senāts norāda, ka saskaņā ar apstrīdētajā normā ietverto formulu, kas piemērojama līdz 1997. gada 1. janvārim piešķirtas invaliditātes pensijas pārrēķinam, viens no formulas elementiem, proti, „VA” ir attiecīgās personas pēdējā vidējā apdrošināšanas iemaksu alga, kas piemērota pensijas apmēra noteikšanai pirms pensijas pārrēķināšanas. Tā kā U. Strautkalnam invaliditātes pensija sākotnēji piešķirta 1987. gadā, ar 1995. gada 1. oktobri tā esot pārrēķināta saskaņā ar Labklājības ministrijas 1995. gada 13. septembra rīkojumu Nr. 250 „Par pensijas apmēra palielināšanu”, ņemot vērā tautsaimniecībā nodarbināto vidējo darba algu 1995. gada 1. ceturksnī. Tādējādi minētajā aprēķina formulā elements „VA” arī šobrīd U. Strautkalnam esot palicis nemainīgs, lai gan viņš kā darba ņēmējs laikā pēc 1997. gada 1. janvāra veicis sociālās iemaksas.

Senāts uzskata, ka apstrīdētajā normā paredzētā invaliditātes pensijas aprēķināšanas kārtība būtu pamatota gadījumā, ja invaliditāti ieguvusī persona pēc 1997. gada 1. janvāra vairs nestrādātu un neveiktu sociālās iemaksas. Taču situācijā, kad persona pēc 1997. gada 1. janvāra turpina strādāt un veikt sociālās iemaksas, turklāt tās invaliditātes grupa mainās uz smagāku, šāda

aprēķināšanas kārtība neesot pamatota. Šādā gadījumā pārrēķinātās invaliditātes pensijas apmērs netiekot saistīts ar personas veiktajām sociālajām iemaksām, bet paliekot piesaistīts statistiskam rādītājam – tautsaimniecībā nodarbināto vidējai darba algai 1995. gadā.

Turklāt invaliditātes pensijas pārrēķināšanu sakarā ar invaliditātes grupas maiņu nevarot uzskatīt par vienkāršu pensijas apmēra pārrēķināšanu, kā tas ir, piemēram, apstrīdētajā normā paredzētā apdrošināšanas stāža papildināšanas gadījumā. Mainoties invaliditātes grupai, mainoties arī pats apdrošināšanas gadījums – ir pasliktinājusies personas veselība un palielinājies tās darbības zudums. Tādējādi, pēc Senāta ieskata, invaliditātes pensijas pārrēķināšana sakarā ar invaliditātes grupas maiņu pēc būtības esot jāuzskata par jaunu apdrošināšanas gadījumu.

2.2. Pamatojot apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 91. pantam, Senāts norāda, ka izskatāmajā gadījumā nosakāmas divas salīdzināmas personu grupas, proti, personas ar 3. grupas invaliditāti, kurām invaliditātes pensija piešķirta pirms 1997. gada 1. janvāra un kuras turpina strādāt, veikt sociālās iemaksas un iegūst 2. grupas invaliditāti, no vienas puses, un sociāli apdrošināti darba ņēmēji, kas pēc 1997. gada iegūst uzreiz 2. grupas invaliditāti, no otras puses. Šīs personu grupas vienojot divas kopīgas pazīmes: sociāli apdrošināta darba ņēmēja statuss laikā pēc 1997. gada 1. janvāra un 2. grupas invaliditātes iegūšana pēc šā paša datuma.

Tomēr pret šīm personu grupām tiekot pieļauta atšķirīga attieksme: pirmajai personu grupai 2. grupas invaliditātes pensija tiekot noteikta saskaņā ar apstrīdētajā normā ietvertu formulu, kurā nav paredzēts ņemt vērā personas veiktās sociālās iemaksas, bet otrajai personu grupai 2. grupas invaliditātes pensija tiekot aprēķināta atbilstoši Pensiju likuma 16. panta pirmās daļas 1. punktā ietvertajai formulai, kurā citastarp paredzēts ņemt vērā arī personas veiktās sociālās iemaksas. Atkarībā no izraudzītās aprēķina metodes pensijas apmērs minētajos gadījumos varot būt diezgan atšķirīgs, un konkrētajā gadījumā šī atšķirība izpaužoties kā trīs reizes mazāka invaliditātes pensija.

Senāts atzīst, ka abu salīdzināmo grupu atšķirīgā pazīme ir invaliditātes pensijas pirmreizējās piešķiršanas laiks, proti, tas, vai pensija piešķirta pirms vai pēc 1997. gada 1. janvāra un – attiecīgi – vai tās piešķiršana nav vai ir balstīta uz personas veiktajām sociālajām iemaksām. Taču konkrētajā gadījumā abas salīdzināmās grupas vairāk raksturojot nevis invaliditātes pensijas

piešķiršanas laiks, bet gan abās grupās ietilpstošo personu piedalīšanās sociālās apdrošināšanas sistēmā pēc 1997. gada 1. janvāra.

Senāts uzskata, ka atšķirīgajai attieksmei pret abām personu grupām nav saprātīga pamata un ar to radītajam personu tiesību ierobežojumam nav leģitīma mērķa. Turklāt šis ierobežojums neesot samērīgs, jo privātpersonai radītais zaudējums – vairākkārt mazāka apmēra invaliditātes pensijas izmaksa – esot lielāks nekā sabiedrības ieguvums.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – **Saeima** – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. un 109. pantam.

Saeima uzskata, ka Senāts Satversmes 109. panta pārkāpumu saskatījis apstākļi, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. pantam. Tāpēc šīs lietas ietvaros esot noskaidrojams, vai likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, ir izpildījis no Satversmes 109. panta izrietošos valsts pozitīvos pienākumus un ievērojis tiesiskās vienlīdzības principu.

Saeima norāda, ka kopš 1996. gada 1. janvāra sociālās apdrošināšanas sistēma ir balstīta uz individualizētām sociālajām iemaksām. Vispārīgā gadījumā darba ņēmējs esot pakļauts visu veidu sociālajai apdrošināšanai, tostarp arī apdrošināšanai pret invaliditātes risku. No kopējās sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes, kas 2012. gadā bijusi 35,09 procenti, iemaksu likme invaliditātes apdrošināšanai bijusi 3,16 procenti. Šāda iemaksu likme invaliditātes apdrošināšanai esot vērtējama kā maza. Līdz ar to arī personu veiktās iemaksas invaliditātes apdrošināšanai esot mazas. Tādējādi invaliditātes apdrošināšanas sistēmā vistiešāk darbojoties solidaritātes, nevis uzkrāšanas princips. Invaliditātes pensijas apmērs atšķirībā no vecuma pensijas apmēra neesot tieši atkarīgs no uzkrātā pensijas kapitāla. No strādājošo darba samaksas veiktās sociālās apdrošināšanas iemaksas tiek izmaksātas pašreizējiem invalīdiem, neveidojot nekādus personificētus uzkrājumus.

Šajā sakarā Saeima nepiekrīt Senāta viedoklim, ka, invaliditātes grupai mainoties no trešās uz otro, invaliditātes pensijas pārrēķināšanu nevarot uzskatīt par vienkāršu pensijas apmēra pārrēķināšanu, kā tas ir apdrošināšanas stāža papildināšanas gadījumā. Sociālās apdrošināšanas pakalpojumi esot vērsti uz to, lai kompensētu personas zaudētos ienākumus sakarā ar slimību, vecumu vai invaliditāti – daļēju vai pilnīgu darbības zaudējumu. Tā kā darbības zaudējums 1. un 2. grupas invaliditātes gadījumā esot ļoti liels, nevajadzētu

veidoties tādai situācijai, ka persona pēc invaliditātes noteikšanas strādā un veic sociālās apdrošināšanas iemaksas no lielākiem ienākumiem nekā pirms invaliditātes noteikšanas. Šo secinājumu Saeima pamato ar pieņēmumu, ka persona ar ļoti smagu vai smagu invaliditāti parasti nevar strādāt pilnu darba slodzi. Ja persona tomēr spēj strādāt, tas nozīmē, ka tā pati var sev nodrošināt ienākumus.

Pamatojot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. pantam, Saeima norāda, ka nepiekrīt Senāta apgalvojumam, proti, tam, ka 3. grupas invalīdi, kuriem invaliditātes pensija piešķirta pirms 1997. gada 1. janvāra un kuri pēc šā datuma turpina strādāt, veic sociālās iemaksas un iegūst 2. grupas invaliditāti, atrastos vienādos un salīdzināmos apstākļos ar sociāli apdrošinātiem darba ņēmējiem, kuri pēc 1997. gada 1. janvāra kļūst uzreiz par 2. grupas invalīdiem.

Starp Senāta salīdzinātajām personu grupām pastāvot būtiska atšķirība. Proti, invaliditātes pensija pirmajai personu grupai tiekot pārrēķināta sakarā ar invaliditātes grupas maiņu atbilstoši apstrīdētajā normā ietvertajai formulai, bet otrajai personu grupai – piešķirta no jauna saskaņā ar Pensiju likuma 16. panta pirmo, otro un trešo daļu.

Savukārt invaliditātes pensijas pārrēķins abām personu grupām tiekot veikts, ņemot vērā vienīgi personas uzkrāto apdrošināšanas stāžu, kā to nosaka Pensiju likuma 24. panta piektā daļa un pārejas noteikumu 16. punkta 4. apakšpunkts. Abos gadījumos tiekot lietotas tās pašas formulas, kas bija izmantotas pensijas sākotnējā apmēra noteikšanai. Tādējādi visas invaliditātes pensijas neatkarīgi no to piešķiršanas laika tiekot pārrēķinātas, ņemot vērā apdrošināšanas iemaksu algu, kas tika ņemta vērā, pirmreizēji piešķirot invaliditātes pensiju. Tātad, pārrēķinot invaliditātes pensiju, personas apdrošināšanas iemaksu alga netiekot mainīta.

Turklāt Saeima norāda, ka saskaņā ar Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumu Nr. 1581 „Valsts pensiju, atlīdzības par darbspēju zaudējumu un atlīdzības par apgādnieka zaudējumu apmēra pārskatīšanas kārtība” (turpmāk – Noteikumi Nr. 1581) 4. un 5. punktu ikvienas personas vidējā apdrošināšanas iemaksu alga, no kuras sākotnēji aprēķināta un piešķirta invaliditātes pensija, tiek aktualizēta atbilstoši inflācijas izmaiņām valstī.

4. Pieaicinātā persona – Saeimas Sociālo un darba lietu komisija (turpmāk – Komisija) – norāda, ka tajā netiek apspriesta iespēja grozīt

apstrīdēto normu un šādi priekšlikumi nav saņemti arī no invalīdus pārstāvošajām organizācijām.

Komisija sevišķi uzsver to, ka visas invaliditātes pensijas – gan līdz 1997. gada 1. janvārim, gan pēc šā datuma piešķirtās – tiek pārrēķinātas pēc vienādiem nosacījumiem, proti, ņemot vērā personas uzkrāto apdrošināšanas stāžu, nevis personas veiktās sociālās iemaksas invaliditātes apdrošināšanai. Sociālās iemaksas tiek ņemtas vērā, nosakot vecuma pensijas apmēru, bet invaliditātes pensiju gadījumā darbojoties solidaritātes princips. Turklāt no sociālās apdrošināšanas budžeta invaliditātes pensija tiek izmaksāta arī personām, kurām tā piešķirta līdz 1997. gada 1. janvārim un kuras tādējādi nav veikušas individualizētas sociālās iemaksas.

5. Pieaicinātā persona – **Latvijas Republikas tiesībsargs** (turpmāk – Tiesībsargs) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 109. pantam. Savukārt apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 91. pantam neesot vērtējama.

5.1. Tiesībsargs norāda, ka 3. grupas invalīdi, kuriem invaliditātes pensija piešķirta pirms 1997. gada 1. janvāra, bet kuri turpina strādāt, veikt sociālās iemaksas un iegūst 2. grupas invaliditāti, un Senāta norādītā salīdzināmā grupa – sociāli apdrošināti darba ņēmēji, kas pēc 1997. gada 1. janvāra kļūst par 2. grupas invalīdiem, – ir personu grupas, uz kurām attiecas būtiski atšķirīgs tiesiskais regulējums.

Pirmkārt, normatīvie akti neparedzot vidējās apdrošināšanas iemaksu algas pārrēķināšanu arī tajos gadījumos, kad persona turpina strādāt un veikt sociālās iemaksas. Otrkārt, Senāts salīdzinot invaliditātes pensijas pārrēķināšanu, invaliditātes grupai mainoties no trešās uz otro, ar invaliditātes pensijas piešķiršanu no jauna, kam šobrīd normatīvajos aktos noteikts atšķirīgs tiesiskais regulējums un aprēķināšanas kārtība. Atbilstoši spēkā esošajam regulējumam invaliditātes grupas maiņa netiekot uzskatīta par jaunu apdrošināšanas gadījumu. Tādējādi personas ar 3. grupas invaliditāti, kurām invaliditātes pensija piešķirta pirms 1997. gada 1. janvāra un kuras arī pēc šā datuma turpina strādāt, veikt sociālās iemaksas un iegūst 2. grupas invaliditāti, un sociāli apdrošināti darba ņēmēji, kuri pēc 1997. gada 1. janvāra iegūst uzreiz 2. grupas invaliditāti, neatrodies vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Tāpēc apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 91. pantam neesot vērtējama.

5.2. Vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 109. pantam, Tiesībsargs norāda: no Latvijā pastāvošā sociālās apdrošināšanas modeļa izriet princips, ka sociālās apdrošināšanas izmaksas ir proporcionālas veiktajām sociālajām iemaksām. Proti, uz sociālajām iemaksām balstīto pensiju, tostarp invaliditātes pensiju, apmērs ir atkarīgs no personas ienākumiem, no kuriem aprēķinātas un veiktas sociālās iemaksas. Tomēr personām, kurām invaliditātes pensija piešķirta pirms 1997. gada 1. janvāra un kuras arī pēc šā datuma turpina strādāt un veikt sociālās iemaksas, invaliditātes pensijas apmērs nav atkarīgs no veikto sociālo iemaksu apmēra. Tādējādi šīm personām invaliditātes pensijas pārrēķina gadījumā apstrīdētā norma nenodrošinot saikni starp sociālajām iemaksām, kas veiktas pēc 1997. gada 1. janvāra, un invaliditātes pensijas apmēru. Līdz ar to tiekot ierobežotas Satversmes 109. pantā garantētās tiesības uz sociālo nodrošinājumu.

Tiesībsargs uzskata, ka šāds ierobežojums neatbilst Satversmei. Likumdevēja mērķis, pieņemot apstrīdēto normu, bijis nodrošināt uz sociālajām iemaksām balstītas sociālās apdrošināšanas sistēmas stabilitāti un ilgtspēju un līdz ar to aizsargāt sabiedrības labklājību. Tomēr apstrīdētā norma šo mērķi nesasniedzot.

Turklāt Tiesībsargs nepiekrīt Saeimas atbildes rakstā apgalvotajam, ka invaliditātes apdrošināšanas sistēmā pretstatā valsts vecuma pensiju sistēmai darbojoties solidaritātes, nevis uzkrāšanas princips. Solidaritāte starp sociālo iemaksu veicējiem un sociālās apdrošināšanas pakalpojumu saņēmējiem esot viens no Latvijas sociālās apdrošināšanas sistēmas pamatprincipiem. Saskaņā ar šo principu strādājošo veiktās sociālās iemaksas tiekot izmaksātas pašreizējiem invalīdiem. Šā iemesla dēļ invaliditātes apdrošināšanas sistēmā invaliditātes pensijas apmērs esot atkarīgs no personas veiktajām sociālajām iemaksām. No Pensiju likuma 16. panta izrietot secinājums, ka personai, kas vismaz 36 mēnešus veikusi sociālās iemaksas invaliditātes apdrošināšanai, ir tiesības, pirmkārt, saņemt invaliditātes pensiju un, otrkārt, būt drošai, ka attiecība starp tās veiktajām iemaksām un invaliditātes pensijas apmēru būs saprātīga. Apstrīdētā norma, ciktāl tā attiecas uz invaliditātes pensijas pārrēķina formulu invaliditātes grupas maiņas gadījumā, nenodrošinot šādas saprātīgas saiknes pastāvēšanu.

Ievērojot minēto, Tiesībsargs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam, jo ar to noteiktais ierobežojums nav nepieciešams,

proti, apstrīdētās normas mērķi varot sasniegt arī ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilstot Satversmes 109. pantam.

6. Pieaicinātā persona – **Labklājības ministrija** – atzīst, ka Senāta identificēto divu personu grupu kopējie elementi – proti, sociāli apdrošināta darba ņēmēja statuss laikā pēc 1997. gada 1. janvāra un 2. grupas invaliditātes iegūšana pēc šā datuma – un atšķirīgais elements – invaliditātes pensijas piešķiršanas laiks, kas izšķir, vai pensijas apmērs ir vai nav balstīts uz personas veiktajām sociālajām iemaksām, – esot izraudzīti pamatoti.

Tomēr esot jāņem vērā arī tas, ka šo divu grupu kopīga pazīme ir Pensiju likuma 24. pantā un pārejas noteikumu 16. punkta 4. apakšpunktā noteiktā pensijas pārrēķināšanas kārtība, saskaņā ar kuru pensija neatkarīgi no tās pirmreizējās piešķiršanas laika tiek pārrēķināta, ņemot vērā personas papildināto apdrošināšanas stāžu, nevis personas veiktās sociālās iemaksas. Tāpat šīs personu grupas vienojot Noteikumu Nr. 1581 4. un 5. punktā reglamentētā pensiju aktualizēšanas kārtība, kas paredz, ka invaliditātes pensijas, tās pārrēķinot sakarā ar invaliditātes grupas maiņu, neatkarīgi no to pirmreizējās piešķiršanas laika tiek aktualizētas atbilstoši inflācijas izmaiņām valstī.

Tā kā Senāta salīdzinātās personu grupas atrodas atšķirīgā situācijā pēc invaliditātes pensijas pirmreizējās piešķiršanas laika, apstrīdētā norma paredzot atšķirīgu attieksmi pret atšķirīgā tiesiskajā situācijā esošām personām. Tādējādi nevarot uzskatīt, ka ar apstrīdēto normu būtu radīts privātpersonu tiesību ierobežojums. Līdz ar to neesot iespējams vērtēt apstrīdētās normas leģitīmo mērķi un tā sasniegšanas līdzekļus.

Senātā izskatāmais gadījums, kad persona pēc tam, kad tai piešķirta invaliditātes pensija, turpina strādāt, turklāt saņemot lielu darba algu un tādējādi spējot sevi nodrošināt, neesot tipisks. Senāts neesot ņēmis vērā, ka gadījumā, ja persona pēc invaliditātes pensijas piešķiršanas turpina strādāt un veikt sociālās iemaksas no mazākas algas nekā alga, no kuras aprēķināta invaliditātes pensija (ja invaliditātes dēļ persona, piemēram, strādā nepilnu darba laiku), veicot invaliditātes pensijas pārrēķinu un par bāzi ņemot šo mazāko algu, pensijas apmērs būtu jāsamazina. Tāpēc pensijas regulējošajos tiesību aktos esot ietverts princips, ka visas invaliditātes pensijas pārrēķina,

ņemot vērā personas papildus uzkrāto apdrošināšanas stāžu, nevis personas papildus veiktās sociālās iemaksas.

Labklājības ministrija piekrīt Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka invaliditātes apdrošināšanas sistēmā vistiešāk darbojas solidaritātes princips. No 1996. gada 1. janvāra sociāli apdrošinātās personas personīgajā kontā tiek reģistrēts personas pensijas kapitāls, kas tiek ņemts vērā, piešķirot valsts vecuma pensiju. Tādējādi pensijas apmērs esot tieši atkarīgs no personas uzkrātā pensijas kapitāla. Savukārt invaliditātes pensijai netiekot veidots uzkrājums, no kura varētu aprēķināt pensijas daļu, ko pieskaitīt iepriekš piešķirtai invaliditātes pensijai, kā tas ir vecuma pensijas pārrēķināšanas gadījumā. Likumdevējs esot izvēlējis pārdalīt iekasētās sociālās iemaksas invaliditātes apdrošināšanai starp invaliditātes pensijas saņēmējiem, konkrētām šīs pensijas saņēmēju grupām nosakot atbilstošus apmērus gan piešķirot un pārrēķinot pensiju, gan arī nodrošinot minimālo pensijas apmēru.

7. Pieaicinātā persona – Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra – uzskata, ka nav pareizi salīdzināt personas, kurām jau ir piešķirta invaliditātes pensija un kurām mainās invaliditātes grupa, ar personām, kurām invaliditātes pensiju piešķir sakarā ar to, ka pirmoreiz iegūta 2. grupas invaliditāte, jo personām, kurām invaliditātes grupa mainās, invaliditātes pensija tiek pārrēķināta, bet personām, kuras invaliditāti iegūst, invaliditātes pensiju piešķir. Pensijas piešķiršanas nosacījumi neesot salīdzināmi ar pensijas pārrēķināšanas nosacījumiem, jo invaliditātes pensijas, kas tika piešķirtas līdz 1997. gada 1. janvārim, atšķirībā no invaliditātes pensijām, kas tiek piešķirtas pēc šā datuma, netika balstītas uz sociālajām iemaksām.

No Pensiju likumā ietvertajiem invaliditātes pensiju pārrēķināšanas nosacījumiem izrietot, ka visas 1. un 2. grupas invaliditātes pensijas neatkarīgi no to piešķiršanas datuma un aprēķināšanas formulas tiek pārrēķinātas, ņemot vērā papildus uzkrāto apdrošināšanas stāžu, nevis algu, no kuras pēc pensijas piešķiršanas ir veiktas sociālās iemaksas invaliditātes apdrošināšanai. Līdz ar to visiem invaliditātes pensiju saņēmējiem, kuri turpina strādāt pēc invaliditātes pensijas piešķiršanas, esot paredzēti vienādi pensijas pārrēķināšanas nosacījumi. Pēc tāda paša principa arī tiek pārrēķinātas invaliditātes pensijas invaliditātes grupas maiņas gadījumā. Tādējādi pensija, mainoties invaliditātes grupai, netiekot piešķirta no jauna. Tāpēc VSAA uzskata, ka, mainot pensijas

pārrēķināšanas nosacījumus tikai vienai personu grupai, tiktu pārkāpts vienlīdzības princips attiecībā uz citiem invaliditātes pensijas saņēmējiem, kuru invaliditātes pensijas apmēra noteikšanā paredzēts ņemt vērā nevis sociālās iemaksas, bet gan uzkrāto apdrošināšanas stāžu.

Izskatāmajā gadījumā Senāts esot aplūkojis piemēru, kad invaliditātes pensijas saņēmējs kā darba ņēmējs turpina strādāt, saņemot lielu algu, un darba periodā viņa invaliditātes grupa mainās uz smagāku. Ja minētajā gadījumā pensijas pārrēķināšanā tiktu ņemtas vērā personas veiktās sociālās iemaksas, U. Strautkalnam 2008. gadā 2. grupas invaliditātes pensija būtu pārrēķināta 310,50 latu, nevis 103,01 lata apmērā. VSAA uzsver, ka šāds pensijas apmērs būtu aprēķināts gadījumā, ja personai invaliditātes pensija tiktu piešķirta pirmo reizi saskaņā ar Pensiju likuma 16. panta pirmās daļas 1. punktu. Taču izskatāmajā gadījumā personai pensija esot nevis piešķirta no jauna, bet gan pārrēķināta sakarā ar invaliditātes grupas maiņu.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes lektore un doktorante **Anita Kovaļevska** – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam.

Vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. pantam, A. Kovaļevska secina, ka Senāta salīdzinātajām grupām ir gan kopīgi, gan atšķirīgi elementi. Tā kā tiesības saņemt izmaksas no valsts sociālās apdrošināšanas budžeta esot sociāli apdrošinātām personām, tad apstākļos, kad divas sociāli apdrošinātas personas vienādu laika periodu veikušas sociālās iemaksas no vienādas algas un tām abām vienā laika posmā noteikta 2. grupas invaliditāte, pret šīm personām būtu jāizturas vienādi.

Tomēr apstrīdētā norma paredzot atšķirīgu attieksmi pret personu grupām, jo vienai grupai invaliditātes pensijas aprēķināšanā tiek ņemta vērā tautsaimniecībā nodarbināto vidējā darba alga, kas bija piemērota pensijas apmēra noteikšanai pirms pensijas pārrēķināšanas, bet otrai grupai tiek ņemta vērā konkrētās apdrošinātās personas vidējā apdrošināšanas iemaksu alga par jebkuriem 36 mēnešiem pēc kārtas pēdējo piecu gadu laikā pirms invaliditātes pensijas piešķiršanas. Tātad vienā gadījumā tiek izmantota tautsaimniecībā nodarbināto vidējā darba alga, kāda tā bija pirms vairāk nekā 10 gadiem, bet otrā gadījumā – konkrētās apdrošinātās personas vidējā apdrošināšanas iemaksu alga.

Šādai atšķirīgai attieksmei esot leģitīms mērķis, taču ar apstrīdēto normu šā mērķa sasniegšanu varot nodrošināt tikai tajos gadījumos, kad personas ienākumi pēc sākotnējās invaliditātes noteikšanas ir samazinājušies. Savukārt gadījumos, kad ienākumi ir pieauguši, tiek nodrošināts tikai tas, ka pārrēķinātās pensijas apmērs nav mazāks par iepriekš saņemto.

Tāpēc nevarot piekrist Saeimas apgalvotajam, ka personām pēc invaliditātes noteikšanas vajadzētu zaudēt darbu vai ka tām, turpinot strādāt un veicot sociālās iemaksas, atalgojums sakarā ar darbspēju samazināšanos vienmēr būs mazāks. Pirmkārt, darba devējiem saskaņā ar normatīvajiem aktiem ir uzlikts pienākums ieviest darbavietā saprātīgus pielāgojumus, lai personas ar invaliditāti varētu strādāt. Otrkārt, persona ar invaliditāti varot paaugstināt kvalifikāciju, laika gaitā uzkrāt pieredzi, un rezultātā tās ienākumi varot pat palielināties. Treškārt, ja starp pirmreizējo invaliditātes noteikšanu un invaliditātes grupas maiņu ir desmit gadus ilgs vai vēl ilgāks laika posms, vidējā darba alga valstī varot pieaugt tik būtiski, ka persona ar invaliditāti, pat strādājot nepilnu darba slodzi, varētu saņemt lielāku atalgojumu nekā pirms invaliditātes noteikšanas. Šādos gadījumos apstrīdētā norma nevis nodrošinot papildu aizsardzību, bet gan pasliktinot konkrēto personu stāvokli.

Mazāk ierobežojošu un taisnīgāku risinājumu A. Kovaļevska saskata likumā „Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām”. Proti, šā likuma 20. panta piektajā daļā ir noteikts, ka gadījumā, ja apdrošinātā persona saņem atlīdzību par darbspēju zaudējumu un ar šo personu notiek atkārtots nelaimes gadījums darbā vai tiek konstatēta arodslimība, šo atlīdzību pārrēķina atbilstoši no jauna noteiktajam darbspēju zaudējumam. Šādā gadījumā mēneša vidējā apdrošināšanas iemaksu alga ir vienāda ar to, kas šai personai tika noteikta, piešķirot iepriekšējo atlīdzību par darbspēju zaudējumu, izņemot gadījumu, kad mēneša vidējā apdrošināšanas iemaksu alga, ko aprēķina pēc atkārtota nelaimes gadījuma darbā vai saslimšanas ar arodslimību, ir lielāka par to, kas tika aprēķināta iepriekš.

Tas apstāklis, ka pirmajā salīdzināmajā grupā ietilpstošās personas līdz 2. grupas invaliditātes noteikšanai invaliditātes pensiju jau saņēma, bet otrajā salīdzināmajā grupā ietilpstošās personas nesaņēma, nevarot attaisnot atšķirīgo attieksmi. Pirmkārt, pie otrās grupas piederošajām personām līdz 2. grupas invaliditātes noteikšanai neesot konstatēts darbspēju zaudējums, tātad tām arī neesot bijusi nepieciešama invaliditātes pensija sakarā ar ienākumu zaudējumu

vai papildu izdevumiem. Otrkārt, neesot iespējams nodrošināt, ka ikvienā gadījumā personas, kas veikušas vienāda apmēra sociālās iemaksas, dzīves laikā saņems arī vienāda apmēra izmaksas, jo atšķirīgs ir personu dzīves ilgums, tām piešķirto pabalstu skaits un šo pabalstu izmaksas periods. Turklāt visā sociālās apdrošināšanas sistēmā darbojoties nevis reālās uzkrāšanas princips, atbilstoši kuram personas varētu izmaksas saņemt tikai veikto iemaksu apmērā, bet gan solidaritātes princips. Šis princips neliedzot vienlaikus piemērot arī taisnīguma jeb ekvivalences principu, atbilstoši kuram personas saņemtajām izmaksām no sociālās apdrošināšanas budžeta jābūt proporcionālām ar tajā veiktajām iemaksām neatkarīgi no tā, cik lielas izmaksas persona saņēmusi iepriekšējos periodos un vai tās iemaksas sedz izmaksas.

Analizējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 109. pantam, A. Kovaļevska uzsver, ka gadījumā, ja persona veikusi sociālās iemaksas, jābūt saprātīgai attiecībai starp personas ienākumiem, no tiem aprēķinātajām iemaksām un saņemtajām izmaksām. Ja sociālajai apdrošināšanai pakļautai personai netiek nodrošināts tas, ka izmaksas ir proporcionālas veiktajām iemaksām, tad tiek ierobežotas personas tiesības uz sociālo nodrošinājumu. A. Kovaļevska neapšaubā, ka šāds ierobežojums ir noteikts ar likumu un ka tam ir leģitīms mērķis, taču uzskata šo ierobežojumu par nesamērīgu, vadoties pēc tiem kritērijiem, kas izmantoti, vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. pantam.

Secinājumu daļa

9. Pieteikumā lūgts izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. un 109. pantam. Gadījumos, kad Satversmes tiesai ir bijis jāvērtē apstrīdēto normu atbilstība abām minētajām Satversmes normām, atkarībā no konkrēto lietu apstākļiem tā ir vērtējusi gan apstrīdēto normu atbilstību abām minētajām Satversmes normām kopsakarā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-10-03 12. punktu un 2010. gada 29. oktobra spriedumu lietā Nr. 2010-17-01*), gan arī secīgi – vispirms izvērtējot atbilstību vienai no šīm normām un tikai tad, ja nepieciešams, – otrai normai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2012. gada 21. jūnija spriedumu lietā Nr. 2011-20-01*).

Satversmes tiesa savā praksē ir secinājusi gan to, ka no Satversmes 109. panta izriet valsts pienākums izveidot tādu sociālās drošības sistēmu, kas piedāvā atbilstošu nodrošinājumu invaliditātes riska iestāšanās gadījumā, gan arī to, ka šāda sistēma darbojas (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 29. oktobra spriedumu lietā Nr. 2010-17-01 un 2012. gada 21. jūnija spriedumu lietā Nr. 2011-20-01*). Taču Satversme neparedz nedz konkrētas sociālā nodrošinājuma izmaksu summas un konkrētus šo summu aprēķināšanas nosacījumus, nedz arī konkrētu šo summu piešķiršanas kārtību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-17-01 10.1.2. un 10.3. punktu un 2006. gada 8. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-04-01 19.1. punktu*). Turklāt no Satversmes tiesas prakses izriet, ka arī invaliditātes pensijas ir atzīstamas par tādu sociālo pakalpojumu, kas ietilpst Satversmes 109. panta tvērumā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2004. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2003-22-01 7. punktu un 2012. gada 21. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-20-01 14. punktu*).

Vienlaikus Satversmes tiesa ir uzsvērusi, ka likumdevēja rīcībai, pieņemot lēmumus sociālo tiesību jomā, vienmēr ir jāatbilst Satversmes normām un principiem (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 15.4. punktu*). Tā, piemēram, kaut arī no Satversmes 109. panta neizriet valsts pienākums noteiktai personu grupai sniegt konkrēta apjoma sociālos pakalpojumus, saskaņā ar vienlīdzības principu šāds pienākums var izrietēt no fakta, ka attiecīgs sociālais pakalpojums paredzēts kādai citai vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošai personu grupai, ja vien nav pamata pret salīdzināmajām personu grupām izturēties atšķirīgi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 2. februāra spriedumu lietā Nr. 2009-46-01*).

Šādos gadījumos Satversmes tiesa vispirms izvērtē apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. pantam un tikai pēc tam – atbilstību Satversmes 109. pantam (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 4. janvāra spriedumu lietā Nr. 2006-13-01*).

10. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka Satversmes 91. pantā ietverti divi savstarpēji cieši saistīti principi: tiesiskās vienlīdzības princips, kas nostiprināts šā panta pirmajā teikumā, un diskriminācijas aizlieguma princips, kas

nostiprināts šā panta otrajā teikumā (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra sprieduma lietā Nr. 2005-02-0106 9. punktu*).

No pieteikuma izriet, ka apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 91. pantam tiek apstrīdēta tikai šā panta pirmā teikuma kontekstā, Senātam norādot uz iespējamu tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu.

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

11. Satversmes 91. panta pirmais teikums paredz: „Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā.” Satversmes tiesa norādījusi, ka šajā Satversmes normā nostiprināts tiesiskās vienlīdzības princips, kas liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats. Vienlīdzības principam arī jāgarantē vienotas tiesiskās kārtības pastāvēšana. Tomēr šāda tiesiskās kārtības vienotība nenozīmē nivelēšanu, jo vienlīdzība pieļauj diferencētu pieeju, ja tā demokrātiskā sabiedrībā ir attaisnojama (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 1. punktu un 2012. gada 21. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-20-01 15. punktu*).

Tādējādi, lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesai jānoskaidro:

1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;

2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām;

3) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 18. februāra sprieduma lietā Nr. 2010-29-01 12. punktu*).

12. Tādējādi Satversmes tiesai visupirms jānoskaidro, kuras personas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

Satversmes tiesa jau ir norādījusi, ka divas situācijas nekad nav pilnīgi identiskas. Salīdzināšanai jāizvēlas tāda situācija, kurai ir viena vai vairākas kopīgas pazīmes ar pārbaudāmo situāciju (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2006-13-0103 7. punktu*). Proti, lai noskaidrotu, vai un kuras personu grupas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, ir nepieciešams noteikt galveno šīs grupas vienojošo pazīmi (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 4. decembra sprieduma lietā Nr. 2003-14-01 12. punktu*).

Pēc Senāta ieskata, izskatāmajā lietā ir jāsalīdzina divas personu grupas. Proti, no vienas puses, tādas personas kā, piemēram, U. Strautkalns – sociāli apdrošināti darba ņēmēji, kuriem laikā līdz 1997. gada 1. janvārim bija piešķirta 3. grupas invaliditātes pensija un kuri pēc šā datuma strādā, veic sociālās iemaksas (tostarp iemaksas invaliditātes apdrošināšanai) un iegūst 2. grupas invaliditāti, – un, no otras puses, sociāli apdrošināti darba ņēmēji, kuri laikā pēc 1997. gada 1. janvāra strādā, veic sociālās iemaksas (tostarp iemaksas invaliditātes apdrošināšanai) un iegūst uzreiz 2. grupas invaliditāti.

Līdz ar to Satversmes tiesa noskaidros, kādas būtiskas pazīmes raksturo personu grupu, pie kuras pieder U. Strautkalns, un vai šīs pazīmes ir vienlīdz raksturīgas abām salīdzināmajām personu grupām.

12.1. Senāts norāda, ka būtiskākie abām salīdzināmajām personu grupām kopīgie elementi ir darba ņēmēja statuss laikā pēc 1997. gada 1. janvāra un sociālo iemaksu (tostarp iemaksu invaliditātes apdrošināšanai) veikšana par šīm personām.

Savukārt Saeima uzskata, ka šie kopīgie elementi nav pamats pārrēķināt invaliditātes pensiju šādām personām sakarā ar to veiktajām sociālajām iemaksām pēc invaliditātes pensijas pirmreizējās piešķiršanas, jo invaliditātes pensiju sistēmā atšķirībā no valsts vecuma pensiju sistēmas darbojoties solidaritātes, nevis uzkrāšanas princips.

Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka sociālās apdrošināšanas iemaksu veikšana ir būtisks kritērijs valsts rīcības brīvības apjoma noteikšanai sociālo pakalpojumu jomā. Kopējo valsts sociālās drošības sistēmu veido divas dažādas sistēmas – sociālās apdrošināšanas sistēma un sociālās palīdzības sistēma, un valsts rīcības brīvības robežas attiecībā uz šīm sistēmām ir atšķirīgas (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 21. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-20-01 16.1. punktu*). Personai prasījuma tiesības pret valsti rodas sociālās apdrošināšanas sistēmā, kuras ietvaros persona veic sociālās iemaksas

(sk. Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-10-03 22.2. punktu).

Tādējādi sociālo iemaksu veikšana ir būtiska vienojoša pazīme gadījumos, kad tiek izvērtētas sociālos pakalpojumus saņemošu personu grupu kopīgās un atšķirīgās pazīmes.

Labklājības ministrija gan vērš uzmanību uz to, ka no 1997. gada 1. janvāra personas ar 1. un 2. grupas invaliditāti netika apdrošinātas pret invaliditātes risku. Sociālās iemaksas invaliditātes apdrošināšanai šādas personas ir veikušas tikai no 2003. gada 1. janvāra, kad stājās spēkā attiecīgi grozījumi likumā „Par valsts sociālo apdrošināšanu”. Līdz šim datumam sociālās iemaksas invaliditātes apdrošināšanai bija jāveic vienīgi personām ar 3. grupas invaliditāti. Labklājības ministrija un Saeima arī norāda, ka saskaņā ar Ministru kabineta 2011. gada 27. decembra noteikumu Nr. 1026 „Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes sadalījumu pa valsts sociālās apdrošināšanas veidiem 2012. gadā” 2.4. apakšpunktu likme invaliditātes apdrošināšanai bija attiecīgi 3,16 procenti, bet iepriekšējos gados tā svārstījies no 3,18 procentiem līdz 2,55 procentiem *(sk. lietas materiālu 99., 123. un 124. lpp.)*.

Taču izskatāmajā lietā Labklājības ministrijas norādītajam faktam nav nozīmes, jo tas nemaina administratīvā procesa ietvaros konstatēto, ka par U. Strautkalnu pirms 2008. gada, kad viņam tika noteikta 2. grupas invaliditāte, vismaz trīs gadus bija veiktas sociālās iemaksas invaliditātes apdrošināšanai *(sk. lietas materiālu 4., 48. un 49., kā arī 70. lpp.)*, kas saskaņā ar Pensiju likuma 14. panta pirmo daļu ir pietiekams pamats tam, lai persona varētu pretendēt uz invaliditātes pensiju. Tāpat arī minētais sociālo iemaksu likmes apmērs, kuru nosaka valsts, pats par sevi neietekmē faktu, ka visas personas, kuras veikušas sociālās iemaksas normatīvajos aktos noteiktu laika posmu un kuru iemaksu daļa atbilstoši šai likmei tika novirzīta invaliditātes apdrošināšanai, ir vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Šajā kontekstā nevar piekrist Saeimas viedoklim par solidaritātes principa piemērošanas atšķirībām vecuma pensiju un invaliditātes pensiju gadījumos. Satversmes tiesa jau norādījusi, ka solidaritāte starp sociālās apdrošināšanas iemaksu veicējiem un sociālās apdrošināšanas pakalpojumu saņēmējiem kā viens no valsts sociālās apdrošināšanas pamatprincipiem ir raksturīgs visiem obligātās sociālās apdrošināšanas veidiem *(sk. Satversmes*

tiesas 2004. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2003-22-01 11. punktu). Solidaritātes princips darbojas arī vecuma pensiju sistēmas ietvaros (sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 23. punktu). Atšķirīgā iemaksu uzskaites kārtība valsts vecuma pensijām un invaliditātes pensijām, uz kuru norādījusi Labklājības ministrija, noteikta visām sociāli apdrošinātajām personām, kuras veic iemaksas, arī tādā gadījumā, ja šīs personas vienlaikus saņem 3. grupas invaliditātes pensiju. Satversmes tiesa jau norādījusi arī to, ka invaliditātes pensija ir tāds sociālais pakalpojums, kas saistīts ar personas veiktajām sociālajām iemaksām (sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 13. punktu). Tāpēc nevar piekrist Saeimas viedoklim, ka personu veiktās iemaksas invaliditātes apdrošināšanai esot salīdzinoši nelielas un tāpēc tās nevarot saistīt ar attiecīgā gadījumā saņemamās invaliditātes pensijas apmēru.

Tāpat Saeimas un Labklājības ministrijas norādītie argumenti nemaina faktu, ka abām salīdzināmajām personu grupām piemīt kopīga vienojoša pazīme – par visām šīm personām ir veiktas sociālās iemaksas.

Turklāt Satversmes tiesa ir secinājusi: sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros saņemamajam sociālās apdrošināšanas pakalpojumam ir proporcionāli jāatbilst veiktajām sociālajām iemaksām. Personai salīdzinājumā ar citām personām, kurām tiek sniegti sociālās apdrošināšanas pakalpojumi, nevar sniegt pakalpojumu, kas nav proporcionāli samērīgs ar šīs personas veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām (sk. Satversmes tiesas 2004. gada 14. janvāra sprieduma lietā Nr. 2003-19-0103 9.2. punktu). Tāds sociālās apdrošināšanas sistēmas pamatprincips, ka apdrošināšanas atlīdzībai, ko persona saņem no sociālās apdrošināšanas budžeta, jābūt saistītai ar šīs personas veiktajām sociālajām iemaksām, darbojas arī citās kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs, piemēram, Vācijā, kur sociālās apdrošināšanas sistēma ir balstīta uz līdzīgiem principiem kā Latvijā (sk., piemēram, Becker J. *Transfergerechtigkeit und Verfassung*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001, 100.–111. lpp.).

Tādējādi personai *a fortiori* nevar sniegt sociālo pakalpojumu, kura apmēra noteikšanā tās veiktās sociālās iemaksas vispār netiek ņemtas vērā, ja to ņemšana vērā nodrošinātu personai labvēlīgākus apstākļus un ja citām personām attiecīgais sociālās apdrošināšanas pakalpojums tiek sniegts, tā apmēru saistot ar šo personu veiktajām sociālajām iemaksām.

Līdz ar to personas kā darba ņēmēja statuss valsts sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros un sociālo iemaksu veikšana normatīvajos aktos noteiktu laika posmu ir abām salīdzināmajām grupām būtiski kopīgi elementi.

12.2. Saeima uzsver, ka starp Senāta salīdzinātajām personu grupām pastāvošā atšķirība. Proti, pirmajā grupā ietilpstošajām personām, to skaitā U. Strautkalnam, invaliditātes pensija tiekot pārrēķināta sakarā ar invaliditātes grupas maiņu, jo šīm personām invaliditātes pensija jau tikusi piešķirta sakarā ar invaliditātes iegūšanu pagātnē. Savukārt otrajā grupā ietilpstošajām personām invaliditātes pensija tiekot piešķirta no jauna sakarā ar invaliditātes riska apdrošināšanas gadījuma iestāšanos pirmo reizi (*sk. lietas materiālu 100. lpp.*).

Senāts atzīst, ka šāda atšķirība starp abām personu grupām ir konstatējama. Tomēr Senāts uzskata, ka konkrētajā gadījumā abas salīdzināmās grupas vairāk raksturo nevis invaliditātes pensijas piešķiršanas laiks, bet gan abās grupās ietilpstošo personu piedalīšanās valsts sociālās apdrošināšanas sistēmā laikā pēc 1997. gada 1. janvāra. Turklāt invaliditātes pensijas pārrēķināšanu sakarā ar invaliditātes grupas maiņu nevarot uzskatīt par vienkāršu pensijas apmēra pārrēķināšanu, kā tas ir, piemēram, apstrīdētajā normā paredzētā apdrošināšanas stāža papildināšanas gadījumā.

Satversmes tiesa secina, ka Saeimas norādītā atšķirība pastāv. Tomēr jāņem vērā, ka Senātā izskatāmajā lietā tiek risināts jautājums par apdrošināšanas gadījumu – 2. grupas invaliditātes iegūšanu – pēc 1997. gada 1. janvāra, tas ir, pēc sociālās apdrošināšanas sistēmas ieviešanas. Tāpēc izskatāmajā lietā nav nozīmes tam, vai divās grupās ietilpstošu personu invaliditātes pensijas apmērs tiek noteikts, pārrēķinot iepriekš piešķirtu invaliditātes pensiju vai arī aprēķinot invaliditātes pensiju no jauna. Būtiskākais šajā gadījumā ir tas, ka abās grupās ietilpstošās personas vienādu laika posmu ir veikušas sociālās iemaksas valstī pastāvošās sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros.

Līdz ar to apstāklis, ka vienai personu grupai invaliditātes grupas maiņas gadījumā invaliditātes pensijas apmērs tiek noteikts, pārrēķinot iepriekš piešķirtu pensiju, bet otrai personu grupai šis apmērs tiek noteikts, invaliditātes pensiju piešķirot no jauna, neliedz šīs personu grupas salīdzināt.

12.3. Saeima arī norāda, ka tādas personas kā U. Strautkalns, kas pēc 3. grupas invaliditātes iegūšanas turpina strādāt un kam vēlāk tiek noteikta 1. vai 2. grupas invaliditāte, atšķirībā no tiem sociāli apdrošinātajiem darba ņēmējiem, kuriem uzreiz tiek noteikta 2. grupas invaliditāte, vienlaikus ar darba algu katru mēnesi ir saņēmušas arī 3. grupas invaliditātes pensiju (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 105. lpp.*).

Tomēr arī šai pazīmei nav būtiskas nozīmes, risinot jautājumu par to, vai pastāv iepriekš konstatētie kopīgie elementi. Arī citos gadījumos tas, ka persona iepriekš saņēmusi vienu sociālo pakalpojumu, neietekmē faktu, ka persona ir sociāli apdrošināta un tiesīga saņemt citu pakalpojumu. Piemēram, fakts, ka persona saņēmusi sociālo maksājumu sakarā ar pārejošu darbnespēju, neliedz tai vēlāk saņemt invaliditātes pensiju (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-17-01 9. punktu*).

Tādējādi tas, ka viena personu grupa pirms 1. vai 2. grupas invaliditātes noteikšanas ir saņēmusi, bet otra nav saņēmusi 3. grupas invaliditātes pensiju, neliedz šīs personu grupas salīdzināt.

12.4. Līdz ar to secināms, ka abām izskatāmajā lietā salīdzinātajām personu grupām ir šādi kopīgi elementi:

- 1) tās ir personas, kam noteikta invaliditāte, turklāt abos gadījumos 2. grupas invaliditāte;
- 2) 2. grupas invaliditāte personām ir noteikta pēc 1997. gada 1. janvāra;
- 3) personas laikā pēc 1997. gada 1. janvāra ir strādājušas un bijušas pakļautas valsts obligātajai sociālajai apdrošināšanai, proti, veikušas sociālās iemaksas (tostarp iemaksas invaliditātes apdrošināšanai).

13. Saskaņā ar apstrīdētajā normā ietverto formulu personu grupai, kuru pārstāv U. Strautkalns, invaliditātes pensijas apmērs sakarā ar invaliditātes grupas maiņu no trešās uz otro tiek noteikts, ņemot vērā tautsaimniecībā nodarbināto vidējo darba algu, kas bija izmantota pensijas apmēra noteikšanai pirms pensijas pārrēķināšanas – tātad pirms 1997. gada 1. janvāra, piemērojot tai attiecīgu koeficientu. Savukārt otrajai salīdzināmajai grupai, kurā ietilpstošajām personām invaliditātes pensija tiek piešķirta pirmo reizi sakarā ar 2. grupas invaliditātes noteikšanu, invaliditātes pensijas apmēru nosaka, ņemot vērā šo personu vidējo apdrošināšanas iemaksu algu par jebkuriem

36 mēnešiem pēc kārtas pēdējo piecu gadu laikā pirms invaliditātes pensijas piešķiršanas.

Tādējādi, lai gan abās salīdzināmajās grupās ietilpstošās personas ir piedalījušās valsts sociālās apdrošināšanas sistēmā pēc 1997. gada 1. janvāra, vienā gadījumā par kritēriju 2. grupas invaliditātes pensijas apmēra noteikšanai tiek izmantota tautsaimniecībā nodarbināto vidējā darba alga, kāda tā bija pirms vairāk nekā desmit gadiem, un koeficients, turpretī otrā gadījumā tiek ņemtas vērā pēdējos trīs gados konkrētās personas veiktās sociālās iemaksas.

Līdz ar to pret salīdzināmajām personu grupām tiek īstenota atšķirīga attieksme.

14. Secinot, ka attieksme pret personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, ir atšķirīga, Satversmes tiesai jāizvērtē, vai šāda atšķirīga attieksme ir attaisnojama, proti, vai tā noteikta ar leģitīmu mērķi un vai tā atbilst samērīguma principam (*sk. šā sprieduma 11. punktu*).

14.1. Pienākums norādīt un pamatot pamattiesību ierobežojuma vai atšķirīgās attieksmes leģitīmo mērķi Satversmes tiesas procesā ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu, konkrētajā gadījumā – Saeimai (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 12.2. punktu*). Saeima atbildes rakstā šādu mērķi nav norādījusi.

Tomēr Saeimas atbildes rakstā norādīts, ka nevajadzētu veidoties tādai situācijai, ka persona pēc invaliditātes iegūšanas turpina strādāt un veic sociālās iemaksas no lielākas algas nekā pirms tam, jo sakarā ar invaliditātes iegūšanu personas darbspējām būtu jāsamazinās (*sk. lietas materiālu 104. lpp.*). Savukārt no Labklājības ministrijas norādītā izriet, ka apstrīdētā norma parasti nodrošina personām lielāku invaliditātes pensijas apmēru, nekā tas būtu tad, ja 2. grupas invaliditātes pensijas aprēķināšanā tiktu ņemtas vērā konkrētas apdrošinātās personas sociālās iemaksas pēdējos gados, kad persona ar 3. grupas invaliditāti strādāja, iespējams, nepilnu darba laiku vai vieglāku darbu (*sk. lietas materiālu 121. un 122. lpp.*).

Tādējādi var secināt, ka apstrīdētās normas mērķis ir aizsargāt tādu personu tiesības uz sociālo nodrošinājumu, kurām pēc invaliditātes noteikšanas turpinot strādāt ienākumi ir mazāki nekā līdz invaliditātes iegūšanai, proti, mērķis ir nodrošināt, lai šo personu ienākumi pensijas pārrēķināšanas gadījumā nesamazinātos.

Līdz ar to apstrīdētās normas legitīmais mērķis ir citu personu tiesību aizsardzība.

14.2. Lai izvērtētu, vai likumdevēja pieņemtā tiesību norma atbilst samērīguma principam, jānoskaidro:

1) vai likumdevēja lietotie līdzekļi ir piemēroti legitīmā mērķa sasniegšanai;

2) vai šāda rīcība ir nepieciešama, tas ir, vai legitīmo mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

3) vai likumdevēja darbība ir samērīga jeb atbilstoša, tas ir, vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.1. punktu*).

14.3. No Saeimas, Labklājības ministrijas un VSAA sniegtās informācijas izriet, ka vairumā gadījumu apstrīdētā norma legitīmo mērķi sasniedz. Proti, personām, kuras sakarā ar invaliditātes iegūšanu ir pilnībā vai daļēji zaudējušas darbības, parasti ir apgrūtināta iespēja saglabāt tādus pašus ienākumus kā pirms invaliditātes iegūšanas. Pat tad, ja šīs personas turpina strādāt, to veiktās sociālās iemaksas parasti ir mazākas, nekā bija pirms invaliditātes iegūšanas, un, pārrēķinot šīm personām invaliditātes pensiju, tās apmērs būtu jāsamazina (*sk. lietas materiālu 103., 104., 121. un 122.lpp.*). Tādējādi apstrīdētā norma, saskaņā ar kuru pensijas pārrēķina gadījumā ir paredzēts ņemt vērā nevis personas veiktās sociālās iemaksas, bet gan uzkrāto apdrošināšanas stāžu, nodrošina to, ka šādu personu ienākumi nesamazinās.

Satversmes tiesa atzinusi, ka sociālo tiesību jomā likumdevējs ir tiesīgs vadīties no prezumpcijas par darbības zaudējuma apmēra un ienākumu zaudējuma apmēra savstarpējo saistību. Ja ienākumus aizstājošs sociālais maksājums netiek paredzēts personām, kuru darbības zaudējums ir mazāks par noteiktu apmēru, tiek prezumēts, ka persona ir spējīga nopelnīt sev pietiekamu iztiku. Šāda prezumpcija nav pretrunā ar Satversmi. Saskaņā ar šo prezumpciju ienākumus aizstājošais sociālais maksājums nav vērsts uz visu to vajadzību apmierināšanu, kādas personai rodas sakarā ar attiecīgo sociālo risku

(sk. Satversmes tiesas 2010. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-17-01 10.4. un 11. punktu).

Tomēr Satversmes tiesa ir arī secinājusi, ka faktiski konkrēta apmēra darbaspēju zaudējums pats par sevi vēl nenozīmē, ka personai patiešām radīsies arī tāda paša apmēra ienākumu zaudējums, vai arī otrādi – darbaspēju saglabāšanās konkrētā apmērā pati par sevi vēl nenozīmē, ka personai arī turpmāk būs iespējams gūt ienākumus tieši tādā pašā apmērā kā agrāk. Turklāt Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka tas, vai personas, kas saņem sociālos pakalpojumus, atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, galvenokārt izšķirams nevis pēc formālajām pazīmēm, bet gan izvērtējot mērķus, kuru labad ar attiecīgo sociālo risku saistītais sociālais maksājums noteikts *(sk., piemēram, Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 15. punktu, 2010. gada 2. februāra sprieduma lietā Nr. 2009-46-01 8.2. punktu un 2010. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2009-44-01 14. punktu).*

Kā tas izriet gan no izskatāmās lietas materiāliem, gan arī no pieaicināto personu viedokļiem, prezumpcija, ka, personai iegūstot 3. grupas invaliditāti, tās alga noteikti kļūs mazāka, ne vienmēr apstiprinās. Izskatāmajā lietā konkrētā persona ar 3. grupas invaliditāti spēja uzsākt profesionālo karjeru un ilgu laiku to sekmīgi turpināt, turklāt sasniedzot tādu ienākumu līmeni, kas ievērojami pārsniedza ienākumus pirms 3. grupas invaliditātes noteikšanas. Savukārt pēc tam, kad šai personai tika noteikta 2. grupas invaliditāte, tā savu profesionālo karjeru turpināt vairs nevarēja.

Taču, piemērojot apstrīdēto normu konkrētās personas situācijā, tai netiek nodrošināta pēc iespējas mazāka ienākumu krišanās sakarā ar 2. grupas invaliditātes iegūšanu, jo, saskaņā ar apstrīdēto normu pārrēķinot invaliditātes pensiju personām, kurām invaliditātes grupa mainās no vieglākas uz smagāku, formāli tiek izmantota tāda pati aprēķina formula kā apdrošināšanas stāža papildināšanas gadījumā, neņemot vērā šo personu veiktās sociālās iemaksas.

Līdz ar to tādos gadījumos kā izskatāmajā lietā izvērtējamais apstrīdētā norma savu leģitīmo mērķi nerasniedz, un atšķirīgā attieksme pret salīdzināmajām personu grupām nav attaisnojama. Tātad apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

15. Konstatējot apstrīdētās normas neatbilstību kaut vienam Satversmes pantam, tā atzīstama par prettiesisku un spēkā neesošu, nevērtējot šīs normas atbilstību citiem pieteikumā norādītajiem Satversmes pantiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2006-13-01 11. punktu*). Tā kā izskatāmajā lietā apstrīdētā norma ir atzīta par neatbilstošu Satversmes 91. pantam, nav jāizvērtē tās atbilstība Satversmes 109. pantam.

16. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav lēmusi citādi. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu gadījumā, kad Satversmes tiesa kādu tiesību normu atzīst par neatbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normai, tai jānosaka brīdis, ar kuru attiecīgā norma zaudē spēku.

16.1. Satversmes tiesai, izmantojot Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajā daļā piešķirtās tiesības, iespēju robežās ir jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētās normas tiek atzītas par spēku zaudējušām, līdz brīdim, kad likumdevējs to vietā pieņems jaunas normas, neradītu personām Satversmē garantēto pamattiesību aizskārumu, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu un 2012. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2011-17-03 16. punktu*).

Lai nodrošinātu apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, Saeimai jāizdara grozījumi Pensiju likumā. Minētā pienākuma izpildei nepieciešams laiks, tādēļ, no šā viedokļa raugoties, lietā piemērots risinājums ir apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu ar konkrētu brīdi nākotnē.

16.2. Taču, nosakot brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, Satversmes tiesai jāizvērtē arī tas, vai konkrētajā administratīvajā lietā iesaistītās personas pamattiesību aizsardzībai ir nepieciešama apstrīdētās normas atzīšana par spēku zaudējušu ar atpakaļvērstu spēku un vai pastāv kādi apsvērumi, atbilstoši kuriem apstrīdētā norma būtu jāatzīst par spēkā neesošu ar atpakaļvērstu spēku tikai attiecībā uz konkrētām personām (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-19-01 20. punktu*).

Apstrīdētās normas atzīšana par spēku zaudējušu no tās pieņemšanas brīža attiecībā uz pieteicēju administratīvajā lietā U. Strautkalnu ir vienīgā

iespēja aizsargāt viņa pamattiesības. Turklāt 2012. gada 6. jūnijā Satversmes tiesā saņemta Administratīvās rajona tiesas vēstule, kurā norādīts, ka tiesa apturējusi tiesvedību līdzīgā lietā. Vienlaikus nevar izslēgt iespējamību, ka vēl kāda persona savu ar apstrīdēto normu aizskarto pamattiesību aizsardzības nolūkā ir vērsusies valsts iestādēs. Satversmes tiesai iespēju robežās jāgādā, lai, nosakot brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku attiecībā uz kādu personu grupu, netiktu nodarīts kaitējums šo personu interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2007-15-01 10. punktu*). Tāpēc ir nepieciešams apstrīdēto normu atzīt par spēku zaudējušu no tās pieņemšanas brīža attiecībā uz visām tām personām, kuras uzsākušas savu tiesību aizstāvēšanu attiecīgās valsts institūcijās vai tiesās.

16.3. Satversmes tiesa norāda, ka pēc šā sprieduma spēkā stāšanās var veidoties tāda situācija, ka valsts iestādēm būs jāizlemj jautājums par to, kā aprēķināma invaliditātes pensija U. Strautkalnam un citām līdzīgos apstākļos esošām personām lietās, kuru izlemšanas laikā apstrīdētā norma attiecībā uz šīm personām būs zaudējusi spēku, taču jauns regulējums vēl nebūs pieņemts.

Satversmes tiesas likums piešķir pašai tiesai pilnvaras lemt par sprieduma izpildes nodrošināšanu, proti, noteikt savu spriedumu tiesiskās sekas. Vienlaikus likums konstitucionālajai tiesai ne vien dod pilnvaras, bet arī uzliek atbildību par to, lai tās spriedumi sociālajā realitātē nodrošinātu tiesisko stabilitāti un noteiktību (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 35.1. punktu un 2011. gada 3. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-05-01 24. punktu*).

Satversmes tiesa savos spriedumos ir norādījusi, kā sasniedzams Satversmei atbilstošs rezultāts, risinot tiesiskās situācijas līdz jaunā tiesiskā regulējuma izstrādāšanai un pieņemšanai. Viens no risinājumiem ir tāds, ka tiesību norma valsts iestādēm un tiesām jāpiemēro, uz to pēc analogijas attiecinot kādu citu regulējumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-21-01 13. punktu*).

Izskatāmajā lietā Satversmes tiesa vērš uzmanību uz to, ka līdz jaunā regulējuma pieņemšanai iespējams pēc analogijas piemērot atbilstošo Pensiju likuma 16. panta pirmajā daļā paredzēto invaliditātes pensijas aprēķina formulu gadījumos, kad šādi aprēķinātas invaliditātes pensijas apmērs pārsniedz saskaņā ar apstrīdēto normu aprēķināto apmēru.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Atzīt likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16. punkta 1. apakšpunktu, ciktāl tas attiecas uz invaliditātes pensijas pārrēķina formulu invaliditātes grupas maiņas gadījumā, ja invaliditātes pensijas saņēmējs līdz invaliditātes grupas maiņai ir bijis darba ņēmējs un veicis sociālās iemaksas vismaz trīs gadus, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un spēkā neesošu no 2013. gada 1. oktobra.

2. Atzīt likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16. punkta 1. apakšpunktu, ciktāl tas attiecas uz invaliditātes pensijas pārrēķina formulu invaliditātes grupas maiņas gadījumā, ja invaliditātes pensijas saņēmējs līdz invaliditātes grupas maiņai ir bijis darba ņēmējs un veicis sociālās iemaksas vismaz trīs gadus, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam attiecībā uz Uldi Strautkalnu un citām personām, kuras ir uzsākušas savu aizskarto tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, par spēkā neesošu no tā pieņemšanas brīža.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris